

Etiske teorier og vitenskapelig uredelighet

I loven om behandling av etikk og redelighet i forskning (§5) defineres vitenskapelig uredelighet på følgende måte: «Med vitenskapelig uredelighet menes forfalskning, fabrikkering, plagiering og andre alvorlige brudd med god vitenskapelig praksis som er begått forsettlig eller grovt uaktsomt i planlegging, gjennomføring eller rapportering av forskning», men hvordan ville en dygdetiker, konsekvensetiker og en deontologisk etiker argumentert omkring vitenskapelig uredelighet. Det skal jeg prøve å gjøre rede for i denne teksten. Før jeg tar opp hvordan personer av ulik etisk tankegang ville argumentert rundt dette temaet er det praktisk å første fortelle litt om de ulike synene.

Aristoteles' etikk blir sett på som en veiledning til det gode liv. For han kjennetegnes det gode liv med lykke, eudaimonia. I følge Aristoteles, og hans etikk, oppnår man lykke ved å realisere seg selv, at man virker på sitt beste, og er i besittelse av areté, dygd. Av den grunn kalles denne formen for etikk for dygdetikk. Det er viktig å dra skillet mellom dygdetikk og hedonisme. Hedonisme oppfordrer til hengivelse til subjektiv nytelse, gjennom tilfredsstillelse av behov. Lykke er en varig tilstand, ikke kortvarig nytelse. Lykke er å være god; en kniv er god om den er skarp, og skjærer presist. Det som gjør mennesket lykkelig, og dermed godt, er når det får realisere sin natur; leve i samsvar med sine ferdigheter og evner. Det å være et godt menneske er å være et menneske med dygd. Dygdetikk har altså ikke fokus på hva som er rett og galt, men hvordan man skal være.

Alle ønsker å bli lykkelige, oppnå den høyeste gode. Dette gode er det alle har som mål i seg selv, og ikke bare som middel til å oppnå andre mål. siden forutsetningen for å bli lykkelig er at man fungerer godt som et menneske, og det å nettopp fungere godt som et menneske, ha dygd, ønsker vi alle å være gode mennesker.

Jeremy Bentham blir sett på som grunnleggeren av utilitarismen, konsekvensetikken.

Utilitarisme kan forstås som en forsøk på å formulere etiske og sosiale problemstillinger slik at de kan vurderes empirisk, for å kunne grunnlegge en moral- og samfunnsfilosofi på observerbare størrelser.

Basisen for etikken er enkeltmenneskers opplevelse av lyst og ulyst. Vi opplever som regel en blanding av lyst og ulyst. På grunn av dette er det gode det som fører til mer lyst enn ulyst. Om vi ser på det å få mer lyst enn ulyst som lykke, og det å få mer ulyst enn lyst som ulykke, kan en si at det gode er det som bringer mennesket lykke, snarere enn ulykke.

Det blir ofte gjort et skille mellom utilitarisme; handling- og regelutilitarisme. I handlingsutilitarisme blir vurderingen om en handling er god eller ikke gjort ut ifra om den totale lykken, til den spesifikke handlingen, overveier ulykken. Regelutilitarismen tar istedenfor utgangspunkt i om handlingen, eller regelen, blir allment fulgt. Hvis handlingen, generelt, vil føre til mer lykke enn ulykke vil en regelutilitarist gjøre det/følge regelen. Innvendinger mot disse to formene for utilitarisme er; følger man handlingsutilitarisme kan uskyldige mennesker av og til straffes, hvis den totale lykken til alle overgår ulykken til den som blir straffet. En innvending mot regelutilitarisme er at den ofte blander det hensiktsmessige med det moralske. En regelutilitarist vil mene at man aldri skal lyge, uansett, men det kan i visse tilfeller være bedre å lyge.

Immanuel Kant mener at kilden til gode handlinger ligger i viljen, og ikke følelsene og impulsene. Det er altså ikke ens handlinger, eller lyster, som sier om man er et godt menneske, men ens vilje til å gjøre det riktige. Kants etikk kalles for pliktetikk fordi han mener at en skal handle ut i fra sin plikt. Kant skille mellom det å handle ut i fra plikt, og det å handle i samsvar med plikt.

En kjøpmann som gjør en ærlig handel har ikke nødvendigvis moralske motiver; kjøpmannen vet at om han blir tatt i å snyte noen for penger vil færre ville handle med han. Man kan altså ha baktanker med å være ærlig, og man er ikke nødvendigvis ærlig fordi man mener det er rett, men av praktiske grunner. Vi kan tenke oss at det å være ærlig er en plikt. I så fall har handlingen å være ærlig moralsk verdi. Plikten legger altså grunnlag for vår handling. Hvis en derimot er ærlig for at det skal gagne seg selv, handler en i overensstemmelse med plikten, men handlingen har ingen moralsk verdi.

Det er altså i vår vilje at vi kan finne kilden til det moralske. Vi har god vilje om en følger moralloven. Bare når vi følger moralloven har vi god vilje, når vi følger denne viljen ut ifra plikt, ren aktelse. Moralloven formuleres av kategoriske imperativ, befalinger uten unntak. Det lyder som følger «Du skal handle slik, at maksimen for din handling skulle kunne gjelde som en allmenn lov.». Man kan altså si at hvis en kan lage en regel om den handlingen en er i ferd med å gjøre om til en almen lov er det en god handling.

I pliktetikk er det mer altså mer fokus på handlingen, og hvorfor man utfører den, i motsetning til konsekvensetikk som legger sitt fokus på konsekvenser av handlinger. Begge disse etikkformene skiller seg fra dygdsetikk igjen, som fokuserer på hvordan man skal være, og ikke hvordan man skal handle.

Nå som jeg har gitt et blikk inn i de ulike formene for etikk skal jeg gå over på andre delen av oppgaven, som handler om vitenskapelig uredelighet. Innen vitenskapelige normer finnes det to klassifiseringer; epistemologiske og sosiale normer. De epistemologiske normene er normer for vurdering av påstander, teorier, resultater osv., mens sosiale normer sier noe om vitenskapelig virksomhet. Innen sosiale normer finnes det en gruppe normer; CUDOS-modellen, som gjelder. Denne modellen sier at C; kunnskap skal deles med alle, U; Påstander skal vurderes ut fra universelle kriterier, uten henvisning til kjønn, religion etnisitet eller klasse, D; personlige interesser skal ikke påvirke resultatene, og OS; all kunnskap skal testes i henhold til strenge, fellesregler.

Man kan grovt sett dele vitenskapelig arbeid inn i fire deler; RCR, GSP, QRP og FFP. I denne oppgaven kommer jeg til å ha fokus på de to siste, men det er greit å nevne de to første også. Forkortelsene til RCR og GSP står for ansvarlig forskningsadferd (responsible conduct of research) or god vitenskapelig praksis (good scientific practices). Disse to formene kan på en måte kalles de riktige måtene å gjøre vitenskapelig arbeid, og er gode former for vitenskapelig arbeid. På den andre siden har vi QRP, tvilsom forskningspraksis (questionable research practices), og FFP, fabrikering, forfalskning og plagiering (fraud, falsification, plagiarisme). Vi kan si at FFP er helt klart en dårlig form for vitenskapelig arbeid, mens QRP er litt mer i gråsonen, men fortsatt mer lent mot FFP enn de to andre. Disse grupperingene eksisterer fordi det finnes vitenskapelige normer, og ut i fra hvordan en følger de vitenskapelige normene i sitt arbeid, blir arbeidet kategorisert.

Et eksempel på QRP er hendelsen, eventuelt skandalen, med prisøkningen av Daraprim; medisin som bekjemper parasittinfeksjoner. Det er ikke nødvendigvis det beste eksempelet siden fokuset ikke er på selve forskningen, men jeg tar det allikevel opp: Martin Shkreli er en forretningsmann som kjøpte opp rettighetene til denne medisinen. Etter at han hadde fått rettighetene til å selge medisinen satt han opp prisen med fem tusen prosent; fra 13,50 dollar til 750 dollar per pille. Dette ble det så klart stor oppstyr rundt, og flere aviser og nyhetskanaler har tatt opp temaet. Så kan en stille seg spørsmålet, hvorfor er dette galt, eventuelt ikke galt, av ham å gjøre?

Martin Shkreli kjøper opp et firma som selger en livsviktig medisin for flere mennesker. Han setter så opp prisen for å tjene mere penger. Så hva er følgene av disse handlingene? Hvis man tenker fort gjennom det kan man si at Martin blir rik mens, folk har ikke råd til medisinen, dette ville en konsekvensetiker se på som et dårlig resultat, siden en persons lykke ikke skal telle mer enn en annens, og antall mennesker som vil oppleve ulykke av at de ikke

har råd til medisinen overveier antall personer som vil oppleve lykke av prisøkningen. Det trenger i midlertid ikke å være så svarthvit; at det skjer en stor prisøkning vil for det første ikke nødvendigvis bety at Martin, og hans firma tjener mer penger; det kan også bety at de tjener mindre penger hvis folk ikke lenger har råd til medisinen deres. La oss si at de har profitt av den store prisøkningen, hva er følgene av det? Det er jo ikke slik at alle pengene går i Martin Shkreli sin lomme, en viss sum gjør det nok helt sikkert, men mye av pengene vil nok gå til firmaet. Hva vil disse pengene bli brukt til, ifølge Shkreli vil de bli brukt til videre forskning på bedre medisiner enn den som selges nå. Som vil føre til at flere blir friske, når det blir bedre medisiner. En annen følge av prisøkningen vil jo være at insentivet til å komme med egne medisiner, som en kan selge for en billigere penge, øke. Altså vil forskningen på medisiner for denne sykdommer bli større enn før, som, kan, føre til flere eller større gjennombrudd innen medisin. Om dette er det faktiske utfallet kan en ikke vite, men en kan tenke seg det, siden et marked åpner seg.

Hvis en bare ser på det at Martin tjener penger, og færre har råd til medisinen sin, vil som sagt en konsekvensetiker se på dette som et dårlig resultat. Hvis en derimot ser litt videre vil en konsekvensetiker kanskje se på det som en god handling, om dette utfallet jeg har beskrevet faktisk vil skje er selvfølgelig ikke gitt. Ut ifra det er vil en konsekvensetiker enten si at det er en god eller dårlig handling. En pliktetiker vil fokusere mer på selve handlingen, ikke konsekvensene. Shkreli har sagt at hans handling vil føre til mye av det jeg nevnte over, og det er jo bra, men er det derfor han gjorde som han gjorde, handlet han ut ifra plikt, eller i samsvar med plikt? Det er det en pliktetiker vil legge vekt på. Shkreli prøver nok å få det til å fremstå som om han har gjort som han har gjort ut av ønsket om gode resultater for andre, om dette er riktig kan en ikke vite, men jeg med min kynisme velger å ikke tro det, og mener derfor at en pliktetiker vil se på hans handling som en handling med dårlig moral. En dygdetiker vil se på hvordan han er som person, om han er dygdig, om han duger. Som en næringsdrivende vil en dygdetiker «dømme» en person ut ifra om han gjør god business, om han gjør gode handler, tjener godt. Jeg vet ikke hvor bra det går med firmaet til Shkreli, etter at han tok over, så det kan jeg ikke svare på, men han har sagt at firmaet gikk i underskudd da de solgte de for den forrige prisen, så en kan kanskje tenke seg at det går bedre nå. En dygdetiker vil da si at han duger som en næringsdrivende. Han har selv sagt at medisinen han selger nå er «Daraprim is a very toxic drug». Innen forskning vil en at medisin ikke skal ha bieffekter før den brukes på mennesker. Så som forsker/vitenskapsmann vil ikke en dygdetiker i at Martin Shkreli er dygdig. I dygdsetikk ser man ofte på middelveier; mot er

middelveien mellom dumdristighet og feighet, generøsitet er middelveien mellom løssluppenhet og gjerrighet. Middelveiene er ikke nødvendigvis helt i midten, men ofte litt «lent» mot en av sidene. En dygdsetiker vil kanskje se på Shkreli som en grådig person som selger medisinen for en så høy pris. Han har ikke god vitenskapelig dømmekraft siden han selger en medisin som er giftig for folk som bruker den. Ut i fra dette vil nok ikke en dygdsetiker se på Martin Shkreli som et dygdig menneske.

Denne casen jeg har diskutert ovenfor er ganske konkret, et mer generelt tema er temaet om patent og patentering. Er patenter bra, er det etisk riktig å tjene penger på patenter? Patentsystemet fører også til økt insentiv til å drive med forskning, nettopp på grunn av muligheten for inntekt. Uten sjansen for å tjene penger ville det være mindre, om ikke ingen interesse for forskning; hvorfor bruke tid og penger på forskning når sekundet du har kommet fram til noe kan alle andre bruke det, uten å måtte gå gjennom alt arbeidet du nettopp gjorde? Pengene som tjenes gjennom patentet blir ofte brukt til å forske videre på forbedringer som kan føre til gjennombrudd innen feltet, for eksempel medisin. På den andre siden gjør jo patenter slik at en kan ha fullstendig monopol på noe og har full kontroll på tilgjengeligheten til dette noe. En konsekvensetiker vil kanskje tenke at antall gode konsekvenser overgår antall negative konsekvenser og derfor er patentsystemet en god ting. En pliktetiker vil ikke være enig med en konsekvensetiker; hvis grunnen til at man driver med forskning er for å tjene penger på patenter, og ikke for forskningens skyld handler man bare i samsvar med plikten sin, men målet er bare å tjene penger. Innen vitenskap tenker man gjerne at kunnskap er almenseie, hvis man da tar patent på noe, går dette i strid mot tanken om allmenseie. Så en dygdetiker vil ikke si at man duger som en vitenskapsmann.

Den andre og siste saken jeg tar opp vil være saken om Andrew Wakefield og hans forskning på sammenhengen mellom MMR og autisme. Andrew Wakefield mente at vaksinen svekket immunforsvaret og skadet indre organer. Han mente også at magetrøbbel, som kom av vaksinen kunne føre til autisme. Dette førte til skepsis til vaksine blant folk over hele verden, som fortsatt er til stede den dag i dag, over 15 år etter at studien ble publisert. Studien til Andrew Wakefield ble tilbakebevist, og en granskning ble iverksatt av hans arbeid. Det viste seg at Wakefield hadde mottatt penger for å undersøke sammenhengen mellom vaksinen og autisme, slik at et firma skulle kunne saksøke vaksineprodusenter. Flere av forskerne som står bak rapporten trukket tilbake konklusjonene og beklaget, men Wakefield nekter å komme med noen beklagelse. Han har blitt anklaget for grov forfalskning, og eller endring av

informasjon, og ble i 2010 fratatt hans legelisens på grunn av uetisk adferd. Dette er et åpenbart eksempel på FFP.

Konsekvensene av Wakefields handlinger var at det ble utbredt en vaksinefrykt blant mennesker over hele verden, som igjen har ført til at folk ikke tar vaksiner, som igjen fører til at flere blir syke. En konsekvensetiker vil nok se på Wakefields handlinger som etisk gal, eller dårlig. Som medisinsk forsker hadde Wakefield en plikt til å hjelpe andre, en plikt han brøt da han forfalsket informasjon for å få resultater som var i overensstemmelse med hans hypotese, utgangspunkt. Han har heller ikke handlet på grunn av sin plikt, men på grunn av økonomisk gevinst. En pliktetiker vil derfor være enig med konsekvensetikeren i at handlingene til Wakefield er etisk gale. Som forsker har Wakefield ikke fulgt CUDOS-modellen. Han har latt personlig interesse komme i veien for sannferdig, og riktig forskning, så en dygdsetiker vil ikke se på han som en vitenskapsmann med dygd. Han har latt penger råde over ham, og vært uærlig, i senere tid har han også nektet å beklage, eller innrømme sine feil. Så en dygdetiker vil nok ikke si at han duger som et menneske, i lys av disse punktene.

I denne oppgaven har jeg hatt som formål å belyse temaet vitenskapelig uredelighet og ulike etiske syn. Dette har jeg gjort ved hjelp av ulike cases, og jeg mener at jeg har fått fram mitt poeng.

Kilder:

- Kåre Letrud, «Repetisjonshefte for Examen Philosophicum»
- Notater fra seminar.
- Notater fra forelesning.
- Darren Boyle, for Mailonline, “Drugs boss who hiked the price of life-saving HIV treatment by 5,000 per cent tried to do the same with kidney pills as he vows to reduce the price... but refuses to say by how much”, online,
<http://www.dailymail.co.uk/news/article-3246093/Drugs-boss-hiked-price-life-saving-AIDS-treatment-5-000-cent-tried-kidney-pills-vows-reduce-price-refuses-say-much.html>
- Astrid Meland, Dagbladet, “Forfalsket data for å knytte MMR-vaksine til autisme», online,
<http://www.dagbladet.no/2011/01/06/magasinet/helse/autisme/vaksine/vaksinemotstand/14966683/>